

Dr Ljubodrag Dimić*

Boris Begović, Zoran S. Mirković (ur.), *Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2017, 356.

Strukturu zbornika radova *Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, osim instruktivnog uvodnog teksta koji potpisuju priređivači, čini devet pravnih studija, od kojih svaka predstavlja pouzdan naučni odgovor na više ključnih pitanja o pravnom poretku Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Autori radova su ugledni profesori Pravnog fakulteta u Beogradu. Toj osetljivoj temi, prepunoj kontroverzi, stereotipa, istorijskih, naučnih i političkih falsifikata, autori pristupaju racionalno (istina se želi saznati i saopštiti), objektivno (vidno je nastojanje da se iskorači iz okvira jednog ograničenog viđenja), precizno i jasno (uz definisanje pojmovnog aparata koji se koristi i uspostavljanje kriterijuma vrednovanja pojava), „otvoreno“ za nova saznanja (ništa nije definisano kao konačno), iznad svega naučno (zasnovano na izvorima i naučnom metodu).

Tragajući za odgovornom na pitanje pravnog karaktera NDH, Miloš Zdravković piše o osnovnim svojstvima koje poredak mora da ima da bi bio smatran pravnim, o ponašanju ustaških vlasti koje upotrebom neograničene sile dovode u pitanje samu pravnu prirodu poretka i fizički i duhovni opstanak čitavih naroda, o okolnostima koje egzistencijalno ugroženim kategorijama stanovništva dopuštaju da ne budu lojalne takvoj državi. Obavljeno istraživanje je pokazalo da poredak uspostavljen u NDH nije bio pravni (nije u svim segmentima definisan, određen i ograničen pravom) i da ga je odlikovalo bezakonje zasnovano na kršenju pravnih normi i beskrupuloznom sprovođenju konkretnih programskih ciljeva ustaške vlasti, što je dovodilo u pitanje ne samo njegovu pravnost već i državnost.

Zoran Mirković pažnju posvećuje rasnom zakonodavstvu (zauzima „centralno mesto“ u pravnom poretku NDH) i pokazuje da je u pitanju

* Autor je redovni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i redovni član Srpske akademije nauka i umetnosti, ljdimic@f.bg.ac.rs.

„autohtoni zakonodavni projekat“, inspirisan zakonodavstvom i praksom Trećeg rajha, ali osmišljen od hrvatskih stručnjaka, „poboljšan“ u odnosu na nacističke uzore i striktno primenjivan kao „državni projekat“ prema Jevrejima i Romima.

Pitanje ustavnog karaktera državnosti NDH u središtu je analiza Tanasija Marinkovića. Autor piše o kriterijumima koji određuju karakter vlasti NDH i analizira njen legitimitet koji ima uporište u mitologizovanom „hrvatskom državnom pravu“ i podršku Rimokatoličke crkve i većeg dela stanovništva hrvatske nacionalnosti.

Interesovanja Marka Davinića prevashodno su usmerena ka pravnoj analizi položaja vojske i policije u NDH. Autor je razmotrio pravno ustrojstvo i delovanje vojnih i policijskih snaga, delatnost paralelnih struktura u aparatu vlasti, aktivnosti „divljih ustaša“ koje su dejstvovala mimo zakonskih propisa i zvaničnih naredbi, ali u pravnom okviru oružanih snaga NDH.

Krivično pravo NDH predmet je naučnih analiza Igora Vukovića. Autor je ukazao na značajne novine u krivičnom pravu NDH (na primer, kažnjavanje zločina veleizdaje) uvedene sa namerom da budu zaštićeni „životni interesi hrvatskog naroda“, sačuvan „opstanak NDH“, zaštićene „državne vlasti“. Ta krivična dela, iako po svojim osnovnim obeležjima nejasna, nedorečena i sasvim proizvoljno tumačena, bila su sankcionisana smrtnom kaznom i namenjena ne samo eliminaciji pojedinaca već i čitavih naroda. Najveći deo ubijenih u NDH stradao je bez ikakvog pravnog procesa i dokazane krivice, čime je derogirano načelo zakonitosti i pravnosti države.

Međunarodni status NDH još jedna je od važnih tema o kojoj pišu Ivana Krstić i Miloš Jovanović. Oslanjajući se na dobro poznavanje teorije međunarodnog prava, autori su pokazali da je NDH svojevrsan „granični slučaj“ u međunarodnom pravu. Budući prihvaćena od većine stanovništva, NDH nije bila marionetska država (ispunjava jedan od osnovnih kriterijuma države – prihvaćenost). Kada je u pitanju kriterijum nezavisnosti, NDH je bila nezavisna, ali ne i suverena država. Suštinski, to je bila „država u pokušaju“, čije je postojanje bilo oročeno trajanjem Drugog svetskog rata.

Dejan Popović, u radu posvećenom poreskom pravu NDH, daje komparativnu analizu šireg istorijskog konteksta u kome je ta država delovala, identifikuje posredne i neposredne poreze, takse i postupke preuzete iz prakse jugoslovenske države i pokazuje da se ne može govoriti o normativnosti pravnog poretka NDH. Analize su pokazale da poreski sistem NDH nije bio dobro organizovan ni efikasan, da su se izvan kontrole poreskog aparata nalazila brojna područja, da je država bila suočena sa fiskalnim problemima koje nije bilo moguće rešiti ni primenom vanrednih mera.

U središtu istraživanja Dalibora Đukića bio je pravni položaj Hrvatske pravoslavne crkve u NDH. Autor je razmotrio poreklo ideje o formiranju nove crkve i pokazao da je nastanak te državne (a ne verske) institucije uporište imao u nastojanju ustaških vlasti da što „efikasnije“ reše „srpsko pitanje“. Nova „crkvena organizacija“ nije u kanonskom smislu bila crkva, nije bila ni pravoslavna jer je nisu priznale ostale pravoslavne crkve i samo je fiktivno bila hrvatska jer ni njeni vernici niti sveštenstvo nisu bili hrvatske nacionalnosti.

Koleginica Nina Kršljanin piše o deformacijama u pravnom režimu nepokretnosti u NDH. Analizirajući primenu tri grupe zakonskih akata koje su regulisale zaštitu nepokretnosti, autorka je zaključila da je pravna praksa bila izrazito diskriminatorna prema Srbima, Jevrejima i Romima.

Slika pravnog poretka NDH, koju ova knjiga nudi, zasnovana je na primarnim istraživanjima, naučno je utemeljena i pouzdana. Sklonost autora da pažljivo analiziraju činjenice, uočavaju nove skupove odnosa u prošlosti i kritički preispituju i vrednuju već napisano rezultirala je sigurnim zaključcima o društvenoj pojavi kakva je bila NDH. To je knjiga slojevitog sadržaja koja otklanja dilemu da li je NDH bila država i dodatno potvrđuje da je učinjeni zločin genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima bio državni projekat.